

Ключевые слова: сельские территории, трудовой потенциал, занятость, государственная политика занятости, эффективность труда, рынок труда, трудовая миграция, предпринимательская деятельность.

Havrylko P.P. Strategic Priorities of Recovering and Development of the Labour Potential of Rural Areas

The basic means for insuring productive employment in rural areas are shown. Measures for implementation of the state employment policy at the territorial level are proposed and justified. The basic directions of state policy overall strategy for adjustment of employment for rural population are outlined, in particular, through the implementation of state policy aimed at enhancing effective demand (reforming of the incomes policy and the system of their tax); by exposure using economic levers at enhancing of the resource potential of the rural economy entities (investment, tax and credit policy).

Keywords: rural areas, labor potential, employment, state employment policy, labour efficiency, labour market, labour migration, entrepreneurship.

УДК 338.49

АНАЛІЗ ПЕРЕВАГ ТА ПЕРЕДУМОВ СТВОРЕННЯ КЛАСТЕРА В РЕГІОНІ

Т.І. Городиський¹, С.О. Михаць²

Проаналізовано переваги реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону та комплексного використання потенціалу розвитку території на основі кластерного підходу. Проаналізовано бачення сутності поняття "кластер" зарубіжними та вітчизняними основоположниками кластерного підходу. Запропоновано власне розуміння сутності цієї економічної категорії. Виявлено та досліджено передумови, потрібні для ефективного та результативного процесу побудови кластерної структури: достатній рівень потенціалу кластеризації регіону; готовність та компетентність органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: кластер, кластеризація, потенціал кластеризації регіону, синергетичний ефект, "Конкурентний ромб"/"Діамант" М. Портера.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки України характеризується незбалансованістю розвитку територій, неефективністю використання наявних продуктивних сил, нерациональністю їх організаційних форм, відсутністю горизонтальних інноваційних циклів. Тому актуальність побудови та дослідження кластерних моделей розвитку регіонів лежить у кількох площинах. У теоретичному плані вона зумовлена тим, що сьогодні спостерігається певний дефіцит комплексних фундаментальних досліджень у цьому напрямі. Прикладний аспект проблеми зумовлений потребою стимулювання та збалансування розвитку територій на базі кластерного підходу, що вимагає проведення відповідних прикладних наукових досліджень, розроблення методів та підходів щодо оцінювання й прогнозування станів їх розвитку, оптимізації управління розвитком.

Отже, перехід на кластерну структуру економіки, базуючись на наявному потенціалі території, сприятиме підвищенню динамічності, збалансованості, ін-

новативності та ефективності регіонального розвитку, забезпечить підвищення рівня конкурентоспроможності регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку кластерів дослідили такі вітчизняні науковці: Н.М. Внукова, М.П. Войнаренко, М.І. Долішній, С.О. Кропельницька, Н.А. Мікула, М.В. Одрехівський, С.І. Соколенко, Д.М. Стеченко, І.Г. Ткачук, В.І. Чужиков, а також зарубіжні дослідники: В. Андерсен, Е. Бергман, Е. Браун, Л. Ван ден Берг, А. ДеМан, М. Енрайт, К. Кетелс, М. Портер, В. Прайс, М. Превезер, С. Розенфельд, Г. Свон, Е. Фезер, Д. Якобс, Л. Янг та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації та посилення конкурентної боротьби сталий розвиток міста, регіону та країни залежить від їхнього вміння виявити та реалізувати свої специфічні можливості, пропагувати свої привабливі та корисні якості з метою повноцінного інформування користувачів та потенційних партнерів про конкурентні переваги території. Вирішення цього завдання можливе шляхом запровадження інноваційних форм організації соціально-економічних відносин, використання нових технологій управління регіональним розвитком.

Однією з таких фундаментальних організаційно-управлінських основ, що дає змогу реалізовувати наявні конкурентні переваги, забезпечувати комплексне використання потенціалу розвитку територій та втілювати в життя стратегію соціально-економічного розвитку регіону, є кластерний підхід. Відповідно до кластерного підходу конкурентоспроможність регіону залежить від наявності взаємопов'язаних галузей, а фокус регіональної політики зміщується з окремих підприємств у бік взаємопов'язаних систем, що забезпечують зростання даної вартості.

Отже, створення кластера дає змогу задіяти наявні в території або країні ресурси для прискорення зростання та посилення конкурентних позицій окремих регіонів і завдяки цьому "вбудовуватися" в економічні осі, що формуються. Забезпечуючи основу конкурентного успіху в окремих галузях бізнесу, кластери виступають яскраво вираженою особливістю будь-якої економіки.

Портер М. вважає, що конкурентоспроможність країни варто розглядати через призму міжнародної конкурентоспроможності не окремих її фірм, а саме кластерів – об'єднань фірм різних галузей, до того ж, принципове значення має здатність цих кластерів ефективно використовувати внутрішні ресурси. М. Портер дійшов висновку, що найбільш конкурентоспроможні транснаціональні компанії зазвичай не розкидані безсистемно по різних країнах, а мають тенденцію концентруватися в одній країні, а іноді навіть в одному регіоні країни. Пояснення цього явища полягає в тому, що одна або кілька фірм, досягаючи конкурентоспроможності на світовому ринку, поширюють свій позитивний вплив на найближче оточення – постачальників, споживачів і конкурентів. А успіхи оточення, своєю чергою, впливають на подальше зростання конкурентоспроможності цієї компанії. Внаслідок такого взаємовигідного співробітництва формується "кластер" – співтовариство фірм, тісно пов'язаних галузей, що сприяють зростанню конкурентоспроможності один одного [2].

¹ доц. Т.І. Городиський, канд. екон. наук – Дрогобицький ДПУ ім. Івана Франка;

² доц. С.О. Михаць, канд. екон. наук – Дрогобицький ДПУ ім. Івана Франка

Реалізація стратегії розвитку регіону на основі кластерної моделі має такі переваги:

- ефективне використання та розвиток економічного потенціалу регіону, залучення ресурсів з неефективних галузей;
- встановлення коопераційних договірних зв'язків між бізнесом, владою, освітою та наукою, що забезпечує синергетичний ефект;
- підвищення конкурентоспроможності учасників кластера, розширення їх частки на ринку завдяки взаємовигідній співпраці, зокрема у сфері маркетингу, обміну науково-технічними дослідженнями та інноваціями;
- посилення процесів спеціалізації та розподілу праці між учасниками кластера, що дає змогу знизити собівартість виробленої продукції та підвищити її конкурентоспроможність;
- створення точки економічного зростання, стимулювання науково-технічного прогресу, підвищення інноваційності виробництва;
- збільшення обсягів внутрішніх та зовнішніх інвестицій, зростання експорту;
- створення нових високооплачуваних робочих місць та формування здорового соціального капіталу, регіональної бізнесової та управлінської еліти;
- зменшення безробіття та розширення бази оподаткування;
- підвищення рівня життя населення.

Спеціалісти вважають, що переваги кластерів можна розділити на "жорсткі" і "м'які". Ефективніші бізнес-транзакції, сприятливіші інвестиції, зменшені витрати на закупівлю матеріалів, послуг та інші показники, які визначають прибуток і створюють робочі місця, – відносять до "жорстких" переваг кластерів. "М'які" переваги кластерів полягають у їхній орієнтації на організацію процесів навчання, бенчмаркінгу, обміну досвідом, що поширює знання серед учасників кластера й породжує інновації, імітацію та удосконалення виробництва. У багатьох випадках "м'які" переваги кластеризації виступають непомітним і невлотним активом, який тільки посередньо трансформується в баланс прибутків і збитків. Практика свідчить про те, що "м'які" переваги потенційно справляють набагато більший вплив на результати діяльності кластера, ніж ефект дії "жорстких" переваг [6].

Поняття "кластер" у науковий обіг ввів американський учений Майкл Портер у фундаментальній праці "Конкурентні переваги країн" (1990). Він розглядав кластер як "сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їхньою діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств із стандартизації, торговельних об'єднань) в певних областях, що конкурують, але разом з тим і проводять спільну роботу" [4].

За визначенням основоположника кластерного підходу в Україні С.І. Соколенка, "Кластер – це галузево-територіальне добровільне об'єднання підприємств, які тісно співпрацюють із органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та економічного зростання регіону" [7].

Згідно з визначенням М.П. Войнаренка, кластер – це "територіально-галузеве добровільне об'єднання підприємств, які тісно співпрацюють з науковими установами та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та економічного зростання регіону" [1].

На нашу думку, під кластером треба розуміти "територіально-галузеве добровільне об'єднання підприємств, які тісно співпрацюють з науковими та освітніми установами, органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та економічного зростання регіону". Важливим аспектом є налагодження тісної співпраці між виробничим сектором та освітніми закладами, зокрема професійно-технічними училищами, коледжами, технікумами. Ця співпраця має бути взаємовигідною: освітні заклади використовують сучасну матеріально-технічну базу підприємств (бо власна виробнича база закладів освіти застаріла та потребує істотної модернізації, а на це немає коштів) для підготовки фахівців високої кваліфікації; учні та студенти отримують місце роботи за фахом; власники виробничих підприємств отримують кваліфікованих працівників, які здатні якісно працювати на сучасному обладнанні. Тому саме кластерне утворення має стати тим інформаційним майданчиком, де керівники освітніх установ та бізнес зможуть узгоджувати свої позиції.

Становлення кластерів у регіоні проходить певні етапи:

1. Визначення та оцінення потенціалу кластеризації регіону (визначення ринкових позицій галузей регіону, аналіз якісних та кількісних показників розвитку регіону, виявлення конкурентних переваг у певних секторах економіки, аналіз ресурсної бази регіону).
2. Встановлення партнерських відносин між технологічно пов'язаними підприємствами (однакової спеціалізації) – формування ядра кластера.
3. Залучення допоміжних та обслуговуючих підприємств і організацій – формування оболонки кластера.
4. Укладання угод про співпрацю, ефективне використання економічного потенціалу.

Отже, виходячи зі сутності поняття кластер, передового зарубіжного та вітчизняного досвіду формування кластерних утворень, можна стверджувати, що ефективність та результативність процесу побудови кластерної структури залежить від існування таких передумов:

1) наявність достатнього потенціалу кластеризації.

Термін "потенціал" походить з латинської *potentia*, що означає "сила" й у класичному значенні означає приховані можливості, запаси, засоби. Характерною ознакою поняття "потенціал" є те, що охоплює як дійсні, так і приховані можливості. Під кластеризацією треба розуміти використання кластерного підходу для перебудови економічної системи та створення потрібних для ефективного та результативного функціонування кластера умов.

Отже, під категорією "потенціал кластеризації регіону" потрібно розуміти наявність у регіоні дійсних і потенційних конкурентних переваг та можливість забезпечити ефективне формування, функціонування та розвиток кластерів шляхом об'єднання та використання цих переваг з метою підвищення конкурентоспроможності регіону (рис. 1).

Портером М. розробив систему детермінант конкурентної переваги країн, яку названо "конкурентний ромб" (або "діамант") за числом основних груп таких переваг. До них відносять:

- факторні умови: людські та природні ресурси, науково-інформаційний потенціал, капітал, інфраструктура, зокрема фактори якості життя;
- умови внутрішнього попиту: якість попиту, відповідність тенденціям розвитку попиту на світовому ринку, розвиток обсягу попиту;
- суміжні та обслуговуючі галузі (кластери галузей): сфери надходження сировини та напівфабрикатів, сфери надходження устаткування, сфери використання сировини, устаткування, технологій;
- стратегія та структура фірм, внутрішньогалузева конкуренція: цілі, стратегії, способи організації, менеджмент фірм, внутрішньогалузева конкуренція.

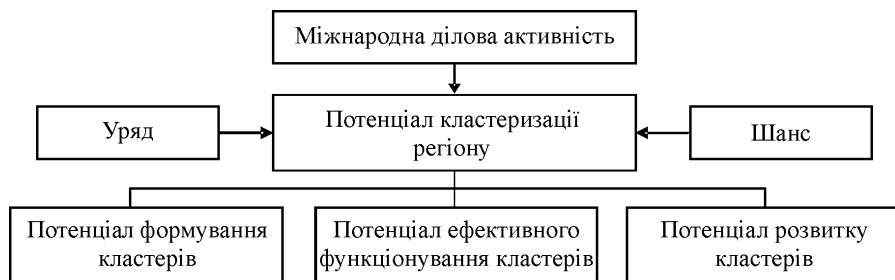

Рис. 1. Графічна модель потенціалу кластеризації регіону

Детальніше модель потенціалу кластеризації подано на рис. 2 ("Діамант М. Портера") та рис. 3. (Модель "Діамант").

Рис. 2. Джерела локальних конкурентних переваг ("Діамант М. Портера") [4]

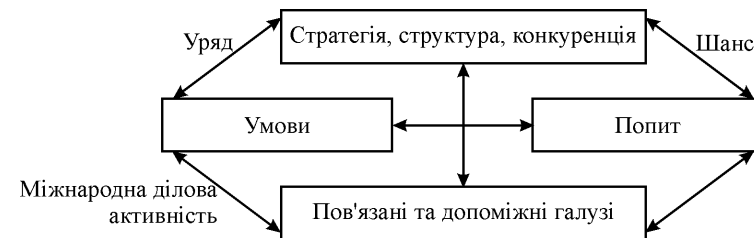

Рис. 3. Модель "Діамант"

Окрім цього, є дві додаткові змінні, що значною мірою впливають на обставини у країні. Це випадкові події (тобто ті, які керівництво фірм не може контролювати) і державна політика [3; 5, с. 250].

2) готовність та компетентність органів місцевого самоврядування, необхідних для здійснення ефективного та результативного процесу побудови кластерної структури в регіоні.

Саме місцева влада, у сучасних умовах, повинна стати каталізатором процесу кластеризації в регіоні, тим інформаційно-комунікаційним майданчиком між бізнесом, владою, наукою та освітою, що дасть змогу створити спільні точки росту в регіоні у формі кластерних утворень.

Висновки:

1. Використання кластерного підходу в управлінні регіональним розвитком дає змогу реалізувати наявні та потенційні конкурентні переваги, комплексно використовувати потенціал розвитку територій.
2. Реалізація стратегії розвитку регіону на основі кластерної моделі має такі переваги: ефективне використання та розвиток економічного потенціалу регіону; досягнення синергетичного ефекту шляхом співпраці між бізнесом, владою, наукою та освітою; підвищення конкурентоспроможності учасників кластера; зниження собівартості виробленої продукції; підвищення інноваційності виробництва; зростання обсягів інвестицій у регіоні; формування здорового соціального капіталу; підвищення рівня життя населення.
3. Під кластером треба розуміти "територіально-галузеве добровільне об'єднання підприємств, які тісно співпрацюють з науковими та освітніми установами, органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та економічного зростання регіону".
4. Ефективність та результативність процесу побудови кластерної структури в регіоні залежить від існування таких передумов: а) наявність достатнього потенціалу кластеризації; б) готовність та компетентність органів місцевого самоврядування, потрібних для здійснення ефективного та результативного процесу побудови кластерної структури в регіоні.

Література

1. Войнаренко М.П. Механізми адаптації кластерних моделей до політико-економічних реалій України / М.П. Войнаренко // Світовий та вітчизняний досвід запровадження нових виробничих систем (кластерів) для забезпечення економічного розвитку територій : матер. конф. 1-2 листоп. 2001 р. – К. : Вид-во "Спілка екон. України", 2001. – С. 25-33.
 2. Ковальов Ю.М. Конкурентний ромб. Діамант М. Портера / Ю.М. Ковальов. [Електронний ресурс]. – Доступний з https://www.rusnauka.com/2_KAND_2008/Philologia/26039.doc.htm.

3. Миграян А.А. Теоретические аспекты формирования конкурентоспособных кластеров / А.А. Миграян. [Электронный ресурс]. – Доступный с <https://www.krsu.edu.kg/vestnik/2002/v3/a15.html>.
4. Портер М. Конкуренция : пер. с англ. / М. Портер. – М. : Изд. дом "Вильямс". 2005. – 608 с.
5. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. – М. : Изд-во "Междунар. отн.", 1993. – 580 с.
6. Соколенко С.І. Інноваційні кластери – механізм підвищення конкурентоспроможності регіону / С.І. Соколенко. [Електронний ресурс]. – Доступний з <https://ucluster.org/sokolenko/-2008/07/innovacijny-klasteru-mexanizm-pidvyshhennya-konkurentospromozhnosti-regionu/>.
7. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: сети, альянсы, партнерства, кластеры / С.И. Соколенко. – К. : Изд-во "Колос", 2002. – 546 с.

Надійшла до редакції 26.09.2016 р.

Городиский Т.И., Мухачь С.О. Анализ преимуществ и предпосылок создания кластера в регионе

Проанализированы преимущества реализации стратегии социально-экономического развития региона и комплексного использования потенциала развития территории на основе кластерного подхода. Проанализировано видение сущности понятия "кластер" зарубежными и отечественными основоположниками кластерного подхода. Предложено собственное понимание сущности данной экономической категории. Выявлены и исследованы предпосылки, необходимые для эффективного и результативного процесса построения кластерной структуры: достаточный уровень потенциала кластеризации региона; готовность и компетентность органов местного самоуправления.

Ключевые слова: кластер, кластеризация, потенциал кластеризации региона, синергетический эффект, "Конкурентный ромб"/"Бриллиант" М. Портера.

Horodysky T.I., Mykhats S.O. Analysis of advantages and conditions of creating cluster in the region

Advantages of implementation of socio-economic development strategy and comprehensive use of the territory potential on the basis of the cluster approach were analyzed in the article. The vision of the cluster concept essence by foreign and domestic founders of the cluster approach is analyzed in the article. The authors propose their own treatment of the essence of this particular economic category. Necessary preconditions for the effective and efficient process of building a cluster structure, a sufficient level of clustering potential of the region, readiness and competence of local governments were discovered and investigated as well.

Keywords: cluster, clustering, clustering potential of region, synergistic effect, M. Porter's "Competitive diamond"/"Diamond".

УДК 338.48-44(1-22):005.591.61(477)

ТУРИСТИЧНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

А.В. Колодійчук¹

Наведено тлумачення поняття "диверсифікація". Визначено основні причини диверсифікації у сільській економіці та визначальні фактори, які впливають на цей процес. Наведено чинники розвитку туристичної підприємницької діяльності в аграрній сфері. Окреслено систему послуг сільського аграрного туризму, до якої входять: система основних послуг, які, своєю чергою, поділяють на послуги проживання, харчування, транспортного обслуговування; система додаткових послуг, які поділяють на послуги з

екскурсійного обслуговування, відпочинку і оздоровлення; послуги місцевого інфраструктурного ринку.

Ключова слова: диверсифікація, ризики, зайнятість, сільська економіка, туристичне підприємництво, конкурентоспроможність, фінансування, аграрний туризм, туристичні послуги.

Постановка проблеми. Проблеми розвитку села, які спостерігаються на цей час, зокрема катастрофічне скорочення чисельності сільського населення; поглиблення процесів старіння селян; недовиробництво продукції сільського господарства; зниження платоспроможного попиту сільського населення; погіршення середовища проживання селян; відмирання сільської культури, традицій, звичаїв, потребують наукового аналізу та синтезу пропозицій. Проблема, яка розглядається, обґрунтовує потребу і пріоритетність розвитку туристичної підприємницької діяльності в аграрній сфері в усіх регіонах України як перспективного напрямку диверсифікації сільської економіки, оскільки розвиток туризму в аграрній сфері стимулює як форми сімейного господарювання, так і мале підприємництво, важливі для оздоровлення економіки аграрних районів країни; створення та розвиток агрорекреаційного сервісу вирішує низку нагальних соціальних проблем багатьох регіонів, зокрема, масового безробіття, закордонно-го заробітчанства, складного соціального клімату тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку сільського аграрного туризму в контексті соціально-економічної розбудови сільських територій досліджено у працях О.В. Ареф'євої, В.П. Васильєва, П.А. Горішевського, А.Ю. Єременко, Ю.В. Зінько, В.В. Липчук, Т.Ю. Лужанської, С.В. Мельниченко, М.Й. Рутинського, В.К. Терещенка, Т.І. Ткаченко, Г.І. Шимечко та ін.

Однак, високо оцінюючи їхні теоретичні та практичні напрацювання, на цей час існує низка невіршених проблем у напрямку управління туристичною підприємницькою діяльністю в аграрній сфері і потребує подальших досліджень.

Мета роботи – визначити основні передумови диверсифікації сільської економіки та перспективні напрямки розвитку туристичного підприємництва в цьому контексті.

Виклад основного матеріалу. Вирішення проблеми скорочення чисельності сільського населення означає вирішення проблем села, що потребує тривалого періоду й інтегрованих зусиль різних гілок влади і сільських громад. Однак тільки сільськогосподарське виробництво та сільськогосподарська зайнятість не в змозі забезпечити належний рівень доходів для створення якісних умов життя селян, тому існує потреба диверсифікації сільської економіки, що полягає в обранні селянськими, фермерськими господарствами нового для сільського господарства напрямку розвитку – диверсифікації своєї діяльності, яка не потребує значних капіталовкладень, але гарантує отримання високих кінцевих результатів.

Диверсифікація – порівняно нове явище, зумовлене потребою пристосування підприємницьких структур до швидких змін споживчого ринку та посиленням конкурентної боротьби. Диверсифікація дає змогу підвищувати ефективність виробництва, краще насичувати ринок товарами, збільшувати зайнятість завдяки новим робочим місцям, заміняти застарілі новими, використовувати ресурси протягом року більш рівномірно.

¹ доц. А.В. Колодійчук, канд. екон. наук – Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету